

A magyar civil jogvédelem helye, szerepe és mozgástere ma Erdélyben

A romániai magyar érdekvédelem és jogvédelem mindig is kétpólusú volt: egyrészt a politikai érdekképviselő (szervezetek, pártok), másrészt a civil szervezetek osztoztak a jogvédelem piacán. Ez egy természetes egyensúlyhelyzet, a politikum és a civil társadalom egymás mellett élése és egymást kiegészítő tevékenysége. Az 1989-es eseményeket követően kezdetben a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) alapvetően civil, mozgalmár jellege mutatkozott meg erőteljesen, és azt lehet mondani, hogy az 1996 decemberében bekövetkezett első kormányzati szerepvállalásáig ez is volt a domináns. A kezdeti időszakban a civil kezdeményezések nehezen indultak be, az elsők közül a Smaranda Enache nevéhez köthető [Pro Európa Ligát](#) érdemes megemlíteni, amely az emberi jogok védelmét, az etnikumközi megbékélést és párbeszédet fogalmazta meg legfontosabb célkitűzésekként, és felhívta a figyelmet arra, hogy Romániában igen magas a nacionalizmus eluralkodásának a veszélye. Ugyancsak a kezdeti civil szerveződés eredményeként olyan, főként román értelmiségi kezdeményezések születtek, mint az [APADOR-CH](#) emberi jogi szervezet, amely kezdetben nagyobb hangsúlyt fektetett a kisebbségi jogérvényesítésre, mára már sokkal inkább általános emberi jogi (polgári jogok, szólásszabadság, börtönviszonyok monitorizálása stb.) tevékenységet folytat. A romániai magyar érdekképviselő politikai porondra lépésével együtt 1990-ben megalakultak – illetve részint újjáalakultak – azoka nagy magyar civil szervezetek is, amelyek szakmai háttérrel biztosítanak a politikum számára, némelyik közülük jelentős történelmi múltra tekint vissza. Csak példaszerűen ilyen az [Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület](#), az [Erdélyi Múzeum Egyesület](#), vagy az 1991-ben alakult [Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége](#). Ezek nem nevezhetők tényleges jogvédő vagy jogkiterjesztő munkát végző civil szervezeteknek, ám igen komoly szerepet játszottak és játszanak ma is a kulturális vagy az oktatási jogok megfogalmazása, törvénybe iktatása vagy érvényesítése terén. Ezek a szervezetek ma is a politikai tevékenység kiegészítői, nem hasonlíthatók össze a tényleges jogvédelmi szervezetekkel, amelyek inkább *watchdog* szerepük van, és amelyek a politikai döntések többé-kevésbé konstruktív kritikusai.

Az RMDSZ 1989 végétől viszonylag hosszú ideig komoly közösségi jogvédő szerepet vállalt. Olyan jelentős akciókat szervezett, mint például az 1990. február 10-i gyertyás-könyves tüntetés, amelyen országszerte százezrek vettek részt, a Bolyai Egyetem visszaállításáért és általában a magyar nyelvű oktatás védelmében. Ugyanígy, egy egyszerű nyelvi jog védelmében (egy gyógyszerár magyar nyelvű felirata) került sor a márciusi marosvásárhelyi tüntetésre is, amely a már „Marosvásárhely fekete márciusa” néven közismert magyarellenes pogrommá változott. De szintén jelentős aktivista-mozgalmár hangulat hívta életre az RMDSZ-nek 1993-ban [az Európa Tanácshoz intézett és híressé vált Memorandumát](#), amelyben először (és azóta is egyedülálló módon) foglalja össze a romániai magyar közösség elvárásait az Európa Tanácshoz való csatlakozás előtt. Ezt a dokumentumot követte az Európa Tanács 176-os számú véleményezése, amely a Románia csatlakozásával kapcsolatos feladatokat rögzíti, és amelyben helyet kaptak a magyarság elvárásai is. Az RMDSZ 1996 végén bekövetkező kormányzati szerepvállalásával egyidejűleg fokozatosan beszűkült annak mozgalmár jellege. Ez a beszűkülés egyrészt természetes folyamat, hisz egy politikai szervezet értelemszerűen politikai (é. parlamenti, kormányzati) eszközöket vesz igénybe céljai eléréséhez, másrészt a hagyományos mozgalmár szerepet egyre kevesebben vállalták már fel 1996 után, abból a megfontolásból, hogy kormányzati eszközök birtokában közvetlenül adott a lehetőség részt venni a végrehajtó hatalom döntéshozatalában, a források elosztásában. Ezért aztán törvényszerű volt, hogymegjelentek aténylegesen jogvédő szervezetek, amelyekre az aktivizmus, az igen látványos tevékenység volt a jellemző, és amelyek hamarosan kritikusakká váltak az RMDSZ irányába.

A magyar civil jogvédelem területén számos civil szervezet, közösség, de lelkes magánszemélyek is fejtenek ki jelentős munkát. Olyan területet fednek le, amelyben a politikai érdekképviselőnek alig vagy egyáltalán nincs mozgástere, illetve amit a politikai érdekképviselő különböző okoknál fogva elhanyagol. Ilyen terület különösen az anyanyelvi jogok érvényesítése a gyakorlatban vagy pedig a különböző közösségi jogsérelmek monitorizálása. A civil jogvédők legfontosabb eszköze a nyilvánosság, ezzel kívánják felhívni a figyelmet arra, hogy a jogszabályok és a mindennapi élet valósága között mély szakadék van. A sajtónyilvánossághoz pedig jól megalapozott, pontos és hatásos megfogalmazás, valamint látványos cselekedetek szükségesek, ebben pedig nem volt hiány – különösen a 2000-es években megerősödő civil szervezetek tarsolyában.

A jogvédő-jogkiterjesztő tevékenységeket időrendben is két csoportra lehetne osztani: az egyik a 2001-2012 közötti korszak, amikor a civil szervezetek leginkább a jogalkalmazás fontosságára, proaktív tevékenységre fókuszáltak – ezt a korszakot szemináriumok, kerekasztal-beszélgetések, képzések jellemezték leginkább – amásik a 2012 utáni időszak, amikor a jogalkalmazás kikényszerítésére összpontosított tevékenység fokozatosan kiderjedt a jogsértések és a jogfosztások körére, azok ellen való fellépésre is. A választóvonal a két korszak között a buzau-i bíróságnak a Székely Mikó Kollégium visszaállamosítására vonatkozó alapfokú ítélete lehet, illetve erre a 2012. szeptember 1-i sepsiszentgyörgyi Igazság Napja néven adott közösségi válasz, amely rádöbbsentette az erdélyi magyar társadalmat a jogfosztások intézményesülő dimenziójára.

Az első korszak látványos képviselői közül először a [Bolyai Kezdeményező Bizottság](#) tevékenységéről kell pár szót ejteni. A 2005-ben alakult és 2013-ban tevékenységét beszüntető kezdeményezés fő célja a Bolyai egyetem visszaállítása volt, ám az anyanyelvhasználat terén is volt néhány igen látványos megnyilvánulása. Hatalmas visszhangja volt például a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen megszervezett akciójuknak, amelynek során számos magyar nyelvű feliratot tettek ki az egyetemen (épületekre, tanszékekre, termekre stb) – és amelyeket villámgyorsan le is szedtetett az egyetem vezetősége, a kezdeményező személyeknek pedig ez az állásukba került. A másik jelentős, immár konkrétan jogvédő szervezet valójában néhány személy által működtetett honlap volt, a [Nyelvi Jogok portál](#). A honlapot 2008-ban indították, 2012-ben beszüntette tevékenységét, ám az oldalon archiváltan mind a mai napig olvasható a négy éves tevékenységük. Munkájuk során sikerült számos olyan érzékeny témát érinteni, mint amilyen a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának alkalmazása, önkormányzatok vagy cégek kétnyelvűsége. Közreműködésükkel adatbázis készült magyar ügyvédekről, közjegyzőkről, orvosokról, valamint hozzájárultak a különböző közintézmények helyes magyar elnevezésének meghonosításához, a kétnyelvű úrlapok elkészüléséhez. Ugyanakkor interaktív felületként megpróbáltak segítséget nyújtani olyan magánszemélyeknek, akiket akadályoztak nyelvi jogaik gyakorlásában. A [Civil Elkötelezettség Mozgalom](#) (CEMO) a harmadik szervezet, amelyet ebből a korszakból meg kell említeni – azzal a megjegyzéssel, hogy tevékenységének legjelentősebb időszaka féllábbal már átteődik a

következő, 2012 utáni korszakra, ugyanis a 2007-ben alapított szervezet ma is aktív (sőt ma talán az egyik legaktívabb) szereplője a romániai magyar jogérvényesítésnek. A CEMO kezdetben a jogtudatos és aktív állampolgári magatartás erősítését, az érdekérvényesítést és az emberjogi nevelést emelte ki fő célként. 2012 előtti időszakában az egyik legfontosabb tevékenysége az Emberi Jogi Nevelés Program volt, amely az „Ismerd meg a jogaidat” és a „Légy aktív, vegyél részt a változásban” elnevezésű programmal együtt a participatív jogvédelemre, az aktív jogtudatosságra fektette a hangsúlyt. Nyelvi jogok védelme tekintetében kiemelten a marosvásárhelyi és Maros megyei oktatási rendszer kétnyelvűsége terén fejtettek ki tevékenységet, ám ez a munka fokozatosan kibővült, majd a nyelvi jogérvényesítés terén a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájához kapcsolódó, 2011-ben összeállított árnyékjelentésben tetőzött. Ez az árnyékjelentés a közigazgatásban és az oktatásban törvényileg garantált, de a valóságban nem, vagy csak részben érvényesülő nyelvhasználati jogokról szól.

A 2012 utáni korszakot a sokkal intenzívebb, erőteljesebb civil tevékenység jellemzi. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy nagyon nehéz jogbővítésről beszélni, miközben nem csupán létező jogok alkalmazása ütközik számtalan akadályba, de az is külön harc tárgya, hogy a már megszerzett jogokat ne vegyék vissza. Ilyen környezetben az aktív civil szervezetek még aktívabbá váltak, ugyanakkor új szervezetek jöttek létre. A CEMO tevékenysége egyre inkább a nyelvi és közösségi jogok védelmére összpontosít, a marosvásárhelyi utcanévtábláktól a kétnyelvű kaputábláig. A hangsúly tehát áttevődik a közéletben érvényesülő kétnyelvűséget követő monitoring programra, és ez a tevékenység lassan a legtöbb jogvédő szervezet középpontjába kerül. A jogvédő szervezetek „agresszivitásához” hozzájárult egyrészt a felelős intézmények nemtörődömsége, de különösen az, hogy általánossá kezd válni, hogy különböző megszerzett jogokat, törvény által nem tiltott szimbólumhasználatot az igazságszolgáltatás útján vesznek vissza, akadályoznak meg. A Dan Tanasa típusú feljelentősi korábban teljesen elképzelhetetlen eredményeket produkál, ezért kiemelkedően fontos a CEMO kezdeményezése, hogy különböző jogok érvényre juttatása érdekében pereket indít a jogok alkalmazásáért felelős személyek vagy intézmények ellen. A jogérvényesítés legmagasabb foka az, amikor már peres útra kell terelni a jogsértéseket, mert klasszikus civil aktivizmussal vagy politikai eszközökkel nem lehet

egy törvényileg garantált jog betartását elérni. Bár a CEMO vitathatatlanul úttörővé válik a konkrét perek elindításában, az elképzelés nem újkeletű, hisz már több fórumon is elhangzott korábban (2013 elején), hogy meg kell kísérelni próbaperek útján kikényszeríteni a jogalkalmazást – különösen abban a kontextusban merült ez fel, hogy szóba került: a Románia által ratifikált különböző nemzetközi dokumentumok rendszerint nem tartalmazznak szankciókat az abban foglaltak hibás alkalmazása vagy az alkalmazás megtagadása esetére. A CEMO emellett jogsegélyszolgálatot is működtet, amely jogi tanácsadással, beadványszerkesztéssel, felvilágosítással segít az igénylőknek.

A kétnyelvűség érdekében sajátos módszerrel aktiváló szervezet az [„Igen, tessék!” Mozgalom](#), amely abból az ötletből indult el, hogy „Igen, tessék” matricákat helyeztek el olyan cégek, kereskedelmi egységek bejáratánál, ahol magyarul is kiszolgálják az ügyfeleket, és ezt azok nyilvánosan fel is vállalják. Mára két nyelven működő céges regisztrációra alkalmas [online felületet](#) hozott létre, emellett az anyanyelvű szolgáltatásokat keresők számára telefonos tudakozót működtet, ingyenes közösségi havilapot juttat el 18.000 kolozsvári és kolozsvár környéki háztartásba. Ugyanilyen példányszámban havi programfüzetet is megjelentet a város kulturális és szabadidős programkínálatával.

Kifejezetten jogsegélyre épül a [Jogaink Egyesület](#) tevékenysége, amely kiemelten a nyelvi vagy közösségi jogsérelmek esetén, de emellett bármilyen más jogi kérdésben is magyar nyelvű segítsége kíván lenni a román jogi szaknyelvben nehezen vagy egyáltalán nem boldoguló ügyfelek számára. A rendszeres és folyamatos jogsegélyszolgálaton kívül kiadványokat is szerkesztenek, legismertebb a *Jogi kisokos* nevű ismertető füzet, amely közérthető nyelven teszi közzé a legfontosabb jogi normákat legkülönbözőbb területekről a büntetőjogtól családjogig, polgári jogtól az öröklési jogig.

Kolozsvári kezdeményezésként indult a [Musai-Muszáj](#) elnevezésű közösség is, amely a kolozsvári kétnyelvűség egyik leglátványosabb aktivistájaként azzal vált közismertté, hogy rögtön lecsapott arra az akcióra, amikor egy magyar nyelvű szöveget egy hivatalnok ollóval levágott egy kétnyelvű kolozsvári polgármesteri hivatal által kiállított bannerről. Emiatt az olló vált szimbólumukká, ugyanakkor roppant gyors reakcióképességük miatt minden olyan történetre lecsapnak, amely a kolozsvári

polgármester által deklarált interkulturalitást szembeállítja a korántsem ezt tükröző valósággal. [Honlapjuk](#) egy kitölthető keresetlevelet tartalmaz, amellyel felperesként csatlakozni lehet a háromnyelvű (román, magyar, német) kolozsvári településtáblák kifüggesztéséért indított perhez. Ezt a pert egyébként az a Landman Gábor holland állampolgárságú üzletember személyéhez kapcsolódó European [Committee Human Right Hungarians Central Europe Alapítvány](#) (illetve annak Kolozsváron bejegyzett szervezete, a Minority Rights Egyesület) kezdeményezte, amelyhez 2014-ben több ezren csatlakoztak. Landman Gáborhoz fűződik egyébként a kolozsvári polgármestert megszólító, háromnyelvű településfeliratot igénylő látványos [reklámtáblás akció](#) is.

2013 elején alakult meg és nagyon hamar ismertté vált a Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat, amelyet az RMDSZ hozott létre azzal a céllal, hogy egy országos közösségi jogvédelmi civil hálózatot építsen ki. Az elképzelés kezdeti lelkesedése azonban megtört, jelenleg ténylegesen csak Háromszéken működik, apróbb csírái még Brassóban és Kolozsváron is vannak. A [háromszéki Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat](#) egyébként nem csupán helyi kiterjedésű, hanem figyelme kiterjed az országos szinten tapasztalható jogsértésekre is. Azt lehet mondani tehát, hogy a háromszéki Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat (MIJSZ) maga az országos szervezet. A MIJSZ megalakulás utáni első nagy fegyverténye a sport (különösen a labdarúgás) területén tapasztalható magyarellenességgel szembeni eredményes fellépése volt, amikor elérte, hogy beadványára mind az UEFA, mind a FIFA sorozatosan elmarasztalta a román labdarúgó szövetséget a szurkolók rasszista, idegengyűlölő magatartása miatt. A MIJSZ mozgásteret aztán fokozatosan kibővült, mára a legfontosabb tevékenysége a monitoring és a tájékoztatás. A monitorizálási tevékenységéhez éves jelentések kapcsolódnak, amelyek csokorba szedik az adott év legfontosabb jogsértéseit, magyarelles megnyilvánulásait Erdély-szerte, ugyanakkor pontos képet mutat a háromszéki közintézmények anyanyelvhasználati állapotáról (évente felméri, hogy az összes közintézmény szintjén milyen mértékben érvényesülnek a nyelvi jogok a feliratok, ügyintézés, honlapok, közérdekű információk kifüggesztése terén). Legjelentősebb monitoring eredménye egy 2013-ban véglegesített, átfogó és minden területre kiterjedő árnyékjelentés a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának romániai alkalmazásáról, amely igen pontos nyelvi jogi térképe a jelenlegi romániai társadalomnak és közszférának. A tájékoztatási tevékenység legfontosabb eszköze az angol nyelvű hírlevél, amelyben

hetente két jelentősebb jogsérelemre hívja fel az európai és nemzetközi politikában aktív több mint kétezer személyiség figyelmét. Emellett olyan sajátos helyzetekre is figyelnek, mint például a büntetésüket töltő elítéltek anyanyelvhasználati joga, vagy az egészségügyi ellátásban anyanyelvük miatt diszkrimináltak problémái. A MIJSZ-nak jogsegély jellegű tevékenysége is van, ebben kiemelkedő egy fiatal brassói ügyvéd csapat, akik az egyszerű felvilágosítástól a perbeni képviselőig segítenek az érdeklődőknek. Ők voltak egyébként az elhíresült sepsiszentgyörgyi himnuszper jogi képviselői is a Magyar Polgári Párt oldalán.

Végezetül mindenképpen meg kell említeni – ismét csak példaszerűen – három olyan civil kezdeményezést, amely a román-magyar párbeszédre helyezik a hangsúlyt. Az [Active Watch](#) már igen tapasztalt szervezet a jogvédők piacán, ám a magyar közösség jogainak megértetésére, a gyűlöletbeszéd és az intolerancia ellen az utóbbi években egyre több energiát fordít. Nem civil szervezet, hanem egy párbeszéd-blog-portál a szintén elég nagy múltra visszatekintő [Maghiaromania](#), amelynek fő célja a magyarelles hangulattal szembeni néhol nevetségességig kifizurázó, néhol pedig ellentmondást nem tűrő hangvételű ellenállás, a párbeszédre való nevelés, sztereotípiák lebontása. Kiemelkedő volt például az a jogi érvekkel is felvértezett elemzés- és kommentár-sorozat, amelyet a Székely Mikó Kollégium ügye kapcsán publikáltak. Szintén a román-magyar párbeszéd eszköze kíván lenni a korábbiaknál sokkal fiatalabb [Corbii Albi](#) (Fehér Hollók) portál, amely egy *Fehér Holló Médiaklub* tagjaihoz tartozó magyar és román szerzők, publicisták tollából közöl nagyon hatásos anyagokat. Vezérelvük, hogy a párbeszéd lényege a jól irányzott szó, amely meggyőző, de ártalmatlan fegyver kell, hogy legyen.

Összegzésképpen elmondható, hogy a civil jogvédelem egyre erőteljesebben vesz részt a jogsértések és a közösségi jogtiprások tematizálásában. Teljesen jogosan tölti ki sokszor azt az űrt is, amit a politikai érdekképviselőt hagy maga mögött ilyen téren. Valójában az lenne a kívánatos, hogy ezek a civil jogvédő és jogkiterjesztő kezdeményezések – a konstruktív kritikán túl – ne a politikai érdekképviselővel szemben fejtenék ki a tevékenységüket, hanem azzal együttműködve, azt kiegészítve és egymást erősítve közösen – ki-ki a maga eszköztárával élve – tudnának eredményeket elérni.